

VIDOSA ESZTER

Cary Wolfe: *What is posthumanism?*

Cary Wolfe tanulmánykötete az egyértelmű cím ellenére jóval többre vállalkozik a poszt-humanizmus fogalmának vagy jelenségének leírásánál. Az elméletben rejlt lehetőségeket illetően kulcsfontosságú megállapításokat felvető bevezető fejezetet követően a tanulmánygyűjtemény két nagyobb egységre oszlik: a meglehetősen telített első rész elméleti szövegekből és elemző tanulmányokból áll, és a poszthumanizmus fogalmát a Luhmanni rendszerelmélet, a Derridai dekonstrukció, a bioetika, és legalább ennyire hangsúlyosan az animal studies kérdései felől közelíti meg. A második egységben a tág értelemben vett kortárs művészetek legkülönfélébb alkotásainak, így Temple Grandin szövegeinek, Wallace Stevens költészetének, Lars von Trier *Táncos a sötétben* című filmjének, Diller + Scofidio *Blurjének*, illetve David Byrne és Brian Eno *My Life in the Bush of Ghosts* című nagylemezének poszthumanista szempontú értelmezéseinek keresztül mutatja be a kötet a Wolfe által ismertetett elméletek alkalmazási lehetőségeit. A *What is posthumanism?* számára az egyik legszignifikánsabb kihívás, hogy mint kidolgozott definíciós kísérlet tud-e valóban átfogó képet nyújtani az általa tárgyalt témaköréről. A poszthumanizmus esetében erre azért is van kifejezetten szükség, mert interpretációs lehetőségeit, interdiszciplináris jellegét tekintve diskurzusa különösen szerteágazó (a technológia és a szövegek viszonyától a társadalmi nemek kérdésköréig, vagy akár a posztkolonializmus problematikájáig). A szóban forgó, az ezredforduló után egyre népszerűbbé váló irányzatok elméleti hátterének alapos kidolgozása és rendszeres tárgyalása hiánypótló gyűjteménnyé teheti a kötetet.

A szerző a poszthumanizmus definiálása során a klasszikus humanizmus fogalma felől indul, de korántsem azért, hogy a két terminust egymással ütköztesse: N. Katherine Haylesszal¹ vitázva Wolfe a poszthumanizmust nem a megtestesülés [*embodiment*] meghaladásaként érti, hanem olyan fogalomként, amely szemben áll a testtől való elszakadás [*disembodiment*] és az autonómia – Hayles által egyébként okkal kritizált – humanizmustól örökölt fantáziáival. (XV.) Utóbbi az ember mesterséges evolúcióját, tehát bizonyos attribútumok, a test, az elme, az érzelmek, vagy akár a betegségekkel szemben való ellenállás felerősítését jelenti, tehát azt a transzhumán állapotot, ami valójában csak a poszthumanizmushoz vezető folyamatként fogható föl. Wolfe *poszthumanizmus* fogalma saját meglátása szerint Jean-François Lyotard paradox posztmodernfelfogásával analóg, amennyiben egyszerre bizonyul humanizmus előttinek és utáninak: „Az ember immár nem csak biológiai, de technológiai fogalom is, ami a hu-

mán minőségek protézisszerű koevolúcióját jelenti az öt körülvevő eszközökkel és a külső archíválási mechanizmusokkal, például a nyelvvel vagy a kultúrával”. (XV.) Wolfe szerint azonban nem elégedhetünk meg az ember evolúció, az ökológia vagy a technológia felől újraértett fogalmával: azt is tisztázni kell, hogyan ütköztethető a gondolkodásunk a felsoroltakkal. Wolfe a poszthumanizmus korábbi szakirodalmát ismer(tet)ve egyértelmű útmutatást ad arra vonatkozóan, hogy milyen elméleti modellt érdemes követni a fogalom használata során, viszont hangsúlyozza, hogy nem lehet egyszerűen a humanizmus utáni korszakként vagy kultúraként tekinteni rá, mert így továbbra is a történelmi változások humanista narratívájára kellene támaszkodni. Utóbbi Wolfe elutasítja annak ellenére, hogy kiemelt célja a humanizmus egyébiránt nem elhanyagolható vágyait és elvárásait új keretek közé helyezni.²

A bevezetőből kiemelendő a poszthumanizmus és a transzhumanizmus terminusainak éles elkülönítését tárgyaló rész: utóbbit a humanista narratívát követő mozgalomként nevezi meg, amely több elismert filozófus transzhumánról alkotott koncepcióját figyelembe véve éppen a reneszánsz humanizmus, illetve a felvilágosodás korából maradt, az emberi tökéletességre, racionalitásra és ügyekre [*agency*] törekvő örökséget viszi tovább. Wolfe felfogásában a poszthumanizmus éppen ezzel a hagyománnyal szemben helyezendő el, ezért nem állítja a humanizmussal hierarchikus viszonyba, viszont egyértelműen a transzhumanizmussal, azaz a humanizmus felerősítésével szemben pozícionálja. „Poszthumánvá válni – és adekvát gondolati rendszert találni hozzá – olyan folyamatokban való részvételt jelent, amelyek egészen soha nem redukálhatóak panelekre, szabályokra, kódokra vagy információra”. (XVII.) A szerző a gondolkodás, a test, az emberi és az állati, az organikus és a mesterséges fogalmainak teljes mértékben új rendszerét kísérel meg létrehozni, amelynek alappillérei a kötet első részének öt, az érintett témákban különös tájékozottságot mutató elméleti tanulmánya, és előző két tanulmánykötetének a jelen gondolatmenetbe is bevont poszthumanizmus-értelmezése. A *Critical Environments*ből (1998) a poszthumanizmust mint gondolkodásmódot mutatja be a pragmatizmus, a rendszerelmélet és a posztstrukturális párhuzamba állításával, az *Animal Rites*ből (2004) pedig azt, hogy a gondolkodás és az olvasás gyakorlati és mintázatai miként változhatnak az antropocentrizmus és a fajközpontúság [*speciesism*] kritikái fényében.

A poszthumanizmushoz kapcsolható diskurzusok tekintetében szerteágazó és sokrétű bevezetés, és a második rész műközpontú szövegekből álló egységeinél jelentősen tömönyebb első rész szövegei a citátumok és a referenciák tekintetében is sokfélék, és sokféle irányban továbbgondolhatók. A *Meaning and Event* című első fejezet kiemelten a dekonstrukció rekonstrukcióját kísérel meg, a kötet egyik legérdekesebb részeként Derrida és Luhmann elméleteinek összekapcsolásával. A rendszerelmélet szerint – a karteziánus filozófia gondolatait idézve – a rendszer alanyai mindig

¹ A kötet gyakran idézi N. Katherine Hayles 1999-ben megjelent *How We Became Posthuman* című munkáját, amely a poszthumanizmust, a kibernetikus diskurzust és a kiborgot mint kulturális jelenséget vizsgálta olyan szerzők művein keresztül, mint Philip K. Dick science-fiction szövegei vagy Bernard Wolfe 1952-es *Limbo* című regénye.

² A szerző egy interjúban fejti ki a gondolatait a kötetrel kapcsolatban: szemléletes példaként utal arra, hogy a legtöbb nyugati civilizációban nevelkedett egyén egyetért az állati jogokkal, és az állatokkal való kegyetlenkedés elítélésével kapcsolatban. Véleménye szerint viszont „[...] a humanizmus által használt elméleti és filozófiai keretek a vágyott cél ellen fordítják a szóban forgó diskurzust”. A teljes videó elérhető az alábbi linken: <https://www.youtube.com/watch?v=5NN427KBZII>

a struktúra saját szerkezetéből adódóan határozhatók meg: „Egy legális rendszer és a környezete közötti különbség eleve a legális rendszeren belül mutatkozik meg, amely a törvény különböző alrendszerének környezeteként jelenik meg. Ugyanez mondható el az oktatási rendszerről, bizonyos tudományos diszciplínákról, aldiszciplínákról, és így tovább.” (15.) Az említett rendszereket Wolfe autopoetikusként értelmezi, a Humberto Maturala és Francisco Valera biológusoktól kölcsönzött fogalmat a derridai dekonstrukcióval köti össze, kihasználva a jelentés általa felszabadított paradox és dekonstruktív dinamikáit. (26.) Wolfe mindezt végül a zártságtól való nyitottság [*openness from closure*] elvével foglalja össze, amely érezhetően meghatározza a kötet egészét, úgy, mint az általa képviselt poszthumanista elméleteket. A különböző teóriák összekapcsolásának kísérletét a poszthumanizmus kulcskérdéseinek tárgyalása követi: Wolfe szerint ide sorolandó az interdiszciplinaritás problémája, amely éppen a zártságra való nyitottság koncepciójával oldható meg. Mindez úgy érthető, hogy a poszthumanizmust érintő, és az elmélet kidolgozásához hozzájáruló tudományágakat egymás tükrében, azok alapos ismeretével, egymástól elkülönítve is szükséges megvizsgálni: „Ha igaz, hogy a kognitív tudományok lényegesek a filozófia fenomenológiának nevezett területét illetően, akkor az is igaz, hogy a textualitás által orientált humántudományok hozzájárulhatnak a kognitív tudományokhoz azzal összefüggésben, hogy mi a nyelv, és mi a tényleges kapcsolata az emberi, vagy állati szubjektumot vizsgáló filozófiai irányzatokkal.” (47.) Izgalmasnak bizonyulnak még a többek között a derridai filozófiával vegyített bioetikai fejtegetések, és végül a szerző által rendre kiemelt, az állatokat és azok jogait érintő kérdés: hol a határ ember és állat között, ha a releváns kérdés, Bentham megfogalmazásában „nem az, hogy tudnak-e beszélni, vagy tudnak-e gondolkodni. A kérdés, hogy képesek-e szenvedni?” (46.) A *Temple Grandin* című fejezet az animal studies-től az úgynevezett disabled studies-hoz vezet (a szerző hangsúlyozza a „disabled” jelző problematikussát): a hátrányos helyzetű és az állati szubjektum között bontja le a határokat. Az itt kifejtett gondolatmenetek a korábbi, elméleti fejezetek jogi kérdésekkel, szubjektum- és testelméletekkel összefüggő okfejtései tükrében válnak igazán jelentéssé.

A tanulmánykötet második részét Wolfe olyan új szempontokkal és témakörökkel gazdagítja, mint például a vizualitás és vízió vagy a hang és a látvány ütköztetése, és bár kétségkívül itt is informatív és izgalmas szövegek olvashatók, egyik fejezet sem forradalmi a poszthumanizmus tematikáját illetően. A *Táncos a sötétben* című film interpretációja során ráadásul a szöveg médiaelméleti kérdések vagy éppen a női szexualitás és a pénisz hiányának (183.) problémái felé kanyarodik, és gondolatmenete érzékelhetően nem áll olyan kidolgozott és végiggondolt elméleti alapokon, mint az azt megelőző fejezetek fejtegetései. Ezen a ponton a kötet kapcsán felmerülő kérdés egyértelműen az, hogy a szerző eleget tett-e a címben megjelölt ígéretének, vagyis világossá, körülhatárolhatóvá tette-e a poszthumanizmus fogalmát? A válasz itt inkább nemleges: többek között olyan, az animal studies-hoz hasonlóan húsbavágó poszthuman kérdéskörök, mint a technológia és az ember, illetve a szimuláció és a valóság kapcsolatának elméleti alapjait nem ismerteti és térképezi fel részletesen. A transz- és a poszthumanizmus fogalmi közötti különbségek és a szerző által „rossz poszthuma-

nizmus”-ként emlegetett irányzat, valamint az abban rejlő elméleti és gyakorlati lehetőségek kifejtését, továbbá a terminus alaposabb kidolgozását érintő hiányosságok is szemet szúrhatnak azoknak, akik a cím alapján pontosabb, körültekintőbb fogalmi rendszerre számítottak. Mindez akkor nem róható fel Wolfe kötetének, ha Katherine Hayles hivatkozott könyve felől közelítünk, és a poszthumanizmus mi-benléte, definíciós kísérlete helyett a *hogyan?* kérdésre helyezzük a hangsúlyt. Cary Wolfe kötetének legfőbb erénye, hogy termékeny elméleti alapokról indulva pozícionálja a poszthumanizmust, és a kötet első részben felépített gondolatmenetekkel olyan elemi kérdéseket nyit meg, amelyek a poszthumanizmust érintő további kutatásokhoz is elengedhetetlen kiindulópontként szolgálnak: a *What is posthumanism?* ezért mindenképpen megkerülhetetlen forrás a poszthuman kérdéskör tanulmányozásához.

(University of Minnesota Press, Minneapolis–London, 2009.)